

1. Нэр томъёо

Хуулийн төслийн 3-р зүйлд нэр томъёог заажээ. “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” гэж бүх төрлийн радио, телевиз, сонин, сэтгүүл, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын эрхлэн гаргадаг цахим мэдээллийг хэлнэ гэсэн нь зарим талаар уг ойлголтыг өөрийг нь өөрөөр нь тодорхойлсон байдалтай болжээ. Харин хэвлэл мэдээллийн байгууллагыг “нийтлэлийн бодлогыг тодорхойлох, нийтлэлийн агуулгыг бэлтгэх болон хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагааг эрхэлж буй этгээдийг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ.

Энэ тодорхойлолтыг өнгөн талаас нь дүгнэж хэлэхэд туйлын өргөн агуулгатай болжээ. “Бодлого тодорхойлох” гэдгийг хэрхэн ойлгохоос хамаараад радио, телевиз, сонин, хэвлэл, тэр ч байтугай интернэтээр мэдээлэл түгээж байгаа ямар ч этгээдийг хэвлэл мэдээллийн байгууллагад хамааруулж үзэж болох талтай байна. Цахим мэдээлэл гэдэгт төрийн бус байгууллага эсвэл шашны байгууллага, их дээд сургууль зэрэг бусад иргэний нийгмийн байгууллагаас гаргаж байгаа “сэтгүүл” гэж үзэж болох бүх материал багтаж мэдэхээр харагдаж байна. Мөн олон төрлийн цахим мэдээлэл тухайлбал хувийн ч байсан веб сайтууд, хувь хүний болон нийтийн блогууд гэх мэт нь үүнд хамаарахаар байгаа нь бүр ч асуудал үүсгэж байна.

Гэтэл нөгөө талаас хуулийн төслийн мөн чанар хийгээд уг төсөл нь өөрийн зохицуулалтын тогтолцоо бий болгож, мэдээллийн эх сурвалжийг хамгаалах гэсэн оролдлого хийж байгаагаас үзэхэд уг хууль ийм олон төрлийн мэдээллийг хамарч үйлчлэх зорилгогүй болох нь тодорхой мэт. Цаашилбал, хуулийн төслийн зарим заалт тухайлбал зар сурталчилгааны болон өмчлөлийг ил тод болгоход чиглэсэн заалтууд дээрх олон төрлийн байгууллагад хамаарч үйлчилнэ гэвэл асуудалтай болж ирэхээр байна.

Хэвлэмэл мэдээллийн хэрэгслийг тогтмол гардаг (жишээ нь, сард дор хаяж нэг удаа), тогтсон нэртэй, редакц хийсэн агуулга бүхий, нийтэд тараадаг, олон нийтэд эсвэл тодорхой бүлэгт зориулсан гэх зэрэг хэд хэдэн ойлгомжтой, онцлог шинжээр нь тодорхойлж өгвөл илүү оновчтой байж болох юм. Тодорхойлолт нь сонин, сэтгүүлийг мөн жишээ болгон дурьдаж болох юм.

Радио, телевизийг мөн л ерөнхий шинжээр нь дээрхийн адил тодорхойлох нь зүйтэй. Эдгээр шинжүүд нь газар дээрх долгион цацруулагч, кабель, хиймэл дагуулаар дамжуулан нийтийн хэрэгцээнд зориулан захиалгаар эсвэл захиалга авахгүйгээр хэрэглэгч радио, телевиз, бусад цахим төхөөрөмжөөр нэгэн зэрэг хүлээн авах зориулалтаар нэвтрүүлэг цацах гэсэн агуулгыг илэрхийлнэ. Дээрх тодорхойлолтод үл багтах тохиолдлыг ч тухайлбал байгууллагын доторх харилцаа холбоог мөн зааж өгч болох юм.

Интернэтээр түгээх мэдээллийг багтаан авч үзэх тухай асуудлыг тусгайлан анхаарах шаардлагатай. Нэг талаас, тухайн нэг сонины хэвлэмэл хувилбарыг зохицуулсан хэм хэмжээ уг сонины интернэтэд тавигдсан хувилбарт хамаарахгүй

байвал этгээд зохицуулалт бий болно. Радио, телевизийн хувьд ч мөн адил. Нөгөө талаас, дээр дурьдсанчлан, хуулийн төслийн үйлчлэлийг интернэт дэх олон төрлийн мэдээлэлд хамааруулж үзэх нь учир дутагдалтай юм. Цаашилбал, уламжлалт мэдээллийн хэрэгслүүд он лайн хувилбар гаргах үед агуулга нь нэлээд өөрчлөгдөж редакцийн хяналт нь суларч ирдэг.¹

Европын зөвлөл “редакц хийсэн” онлайн материал хэмээх ойлголтыг нэвтрүүлсэн байна. Хэвлэл мэдээллийн шинэ орчин дахь хариу өгөх эрхийн талаарх² 2004 оны 16 тоот зөвлөмжид дараахь тодорхойлолтыг өгсөн байна:

“Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” гэдэг нь олон нийтэд редакц хийсэн мэдээлэл тогтмол түгээх харилцаа холбооны аливаа хэрэгслийг хэлэх бөгөөд энэ нь онлайн эсвэл офлайн байх эсэх нь ач холбогдолгүй тул сонин, сэтгүүл, радио, телевиз, вебэд суурилсан мэдээний үйлчилгээ зэргийг хамааруулж үзнэ.

Энэхүү тодорхойлолт нь эрх зүйн зохицуулалт онлайн материалд хамаарч үйлчлэх хүрээг хязгаарлах давуу талтай байна. Монголд анхаарч үзүүштэй бас нэг арга бол хуулийн төслийг хэвлэмэл мэдээллийн хэрэгсэл болон радио, телевиз, тэдгээрийн онлайн хувилбарт хамаарч үйлчлэхээр зохицуулж болох юм. Ингэснээр хуулийн үйлчлэх хүрээг зөвхөн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл гэх ойлголтоор хязгаарлаж, ойлгомжтой болгох давуу талтай юм. Нөгөө талаас зөвхөн онлайн хэлбэртэй оршдог хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг хуулийн гадна үлдээх ялимгүй сул тал байгаа боловч одоогийн байдлаар энэ салбар Монголд хүчтэй хөгжөөгүй байгаа учир тийм ч ноцтой асуудал биш юм.

“Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” болон “хэвлэл мэдээллийн байгууллага” гэсэн тодорхойлолтын хувьд бас нэг анхаарал татаж байгаа зүйл бол эдгээрийг зааглаж тус тусад нь тодорхойлолт өгсний учрыг ойлгоход төвөгтэй байна. Хуулийн төсөлд хэвлэл мэдээллийн байгууллагад янз бүрийн нэр томъёо хэрэглэсэн байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй. Хэвлэл нийтлэх эрх чөлөөний тухай 4-р зүйлийн 1, нийтлэлийн агуулгыг хариуцах тухай 7-р зүйл, өмчлөл ил тод байх тухай 8-р зүйлд хэвлэл мэдээллийн байгууллага гэж, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хягаарласан хуулийн тухай 4-р зүйлийн 3, өөрийн зохицуулалтын тухай 9-р зүйл, гүтгэх тухай 10-р зүйлд хэвлэл мэдээлэл гэж, төрийн мэдлийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн тухай 5-р зүйлийн 1-д хэвлэл мэдээллийн байгууллага гэж, эх сурвалжаа нууцлах тухай 6-р зүйлд нийтлэлийн үйл ажиллагаа гэж тус тус заасан байна.

¹ For example, the Guardian newspaper’s online Comment is Free section is subject to certain standards but less rigorous ones than the main printed version. See <http://www.guardian.co.uk/commentisfree>.

² Adopted by the Committee of Ministers on 15 December 2004.

Зарим заалтууд (хэвлэн нийтлэх эрхийг хамгаалах, төрийн мэдлийн хэвлэл мэдээлэл, эх сурвалж нууцлах, өмчлөлийн ил тод байдал) нь бүх төрлийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд хамаарч байхад нөгөө хэсэг нь зөвхөн хэвлэмэл мэдээллийн хэрэгсэлд (өөрийн зохицуулалт) хамаатай болох нь илэрхий байна.

3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4-т “хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагаа”-г, 3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 9-т “нийтлэгдээгүй мэдээлэл” гэдгийг тодорхойлжээ. Хуулийн төсөлд эдгээр ойлголтуудыг хэрэглэх нь хэрэглэжээ. Тухайлбал, 4.1-д мэдээлэл нийтлэх эрх, 6.2-т нийтлэгдсэн болон нийтлэгдээгүй мэдээллийн эх сурвалжийг хамгаалах, 7.4-т нийтлээгүй, нэвтрүүлээгүй мэдээллийн төлөө төлбөр авахгүй байх тухай тус тус заажээ. Эдгээр зохицуулалтыг бий болгоход дээрх ойлголтууд зайлшгүй шаардагдаж байгаа эсэх нь ойлгомжгүй байна. Нэгд, цаад тулгуур ойлголт ойлгомжтой зүйлүүд (өөрөөр хэлбэл, тухайн материал нийтлэгдсэн, нийтлэгдээгүй байх эсэх нь мэдээжийн зүйл байдаг). Хоёрт, эх сурвалжийн тухайд асуудлын гол нь тухайн материал хэвлэгдсэн, хэвлэгдээгүйд бус эх сурвалжаа заасан байна уу үгүй юу гэдэгт байдаг.

Цаашилбал, “хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагаа” нь нийтэд түгээх зорилгоор баримт мэдээлэл олж авахын зэрэгцээ мэдээллийн эх сурвалжаа хамгаалах үйл ажиллагааг хэлж байна. Үүнтэй төстэйгээр “нийтлэгдээгүй мэдээлэл” гэх ойлголтыг тодорхойлохдоо эх сурвалжаа нуух асуудлыг бас хөндсөн байна. Ер нь эх сурвалжаа нуух шаардлага гарахгүй байх тохиолдол олон. Мэргэжлийн сэтгүүлчид харин ч нууцлал хадгалах үүрэг хүлээгээгүй бол эх сурвалжаа заах ёстой. Ямартай ч эх сурвалж нууцлах гэсэн санаа нь мэдээллийг нийтлэх, нийтлэхгүй байх тухай санаатай логикийн хувьд холбоогүй байна.

Хэвлэн нийтлэх гэдэг бол олон нийтэд мэдээлэл түгээх тухай ойлголт, Эх сурвалжийн тухай асуудал бол хэдийгээр нийтлэх гэж байгаа мэдээллийн эх сурвалжийг хамгаалах шаардлага үүсэж болох боловч хэвлэн нийтлэх тухай ойлголтод хамааралгүй юм. Өөрөөр хэлбэл, эх сурвалж хамгаалах тухай ойлголтыг өөрийг нь өөрөөр нь тодорхойлоход хүрч байна гэсэн үг. Харин нийтлэгдээгүй мэдээллийн тухайд логикгүй байдал харагдаж байна. Эх сурвалжаа нууж байгаа нөхцөлд нийтлэгдээгүй мэдээллийн төлөө төлбөр авахгүй харин эх сурвалж нь нууц биш бол төлбөр авч болох юм.

3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 3-т “хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн өөрийн зохицуулалтын тогтолцоо” гэж хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн үйл ажиллагаанд ёс зүйн хэм хэмжээ тогтоох, хэвлэл мэдээллийн агуулгад олон нийт хяналт тавих эрхээ эдлэх хэрэгслийг хангаж буй төрийн бус, олон нийтийн байгууллагуудыг хэлнэ гэжээ. Энэ нь 9-р зүйлд өөрийн зохицуулалтын тухай заасан зүйл дээр юу нэмж байгаа нь ойлгомжгүй байгаа юм (эдгээр саналын талаар дор хийсэн дүн шинжилгээг үзнэ үү). Уг тодорхойлолт нь хэтэрхий ерөнхий томъёологдсон учраас ойлгомжтой байх үндэсгүй юм. Тэгсэн атлаа бас хязгаарлалт үүсгэх агуулгатай гэсэн шүүмжлэлд

өртөхөд бэлэн байна. (Жишээ нь, хэвлэл мэдээллийн агуулгад олон нийт мониторинг хийж хяналт тавих ёстой болж байна).

3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 6-д “зар болон сурталчилгааны чанартай мэдээлэл” гэж зар сурталчилгаанд тавих ерөнхий шаардлагыг хангасан боловч агуулгыг нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас бэлтгээгүй түгээсэн мэдээллийг ойлгоно гэжээ.

Энэ тодорхойлолт зар сурталчилгааг өөрийг нь өөрөөр нь тодорхойлсон утгатай болжээ. Үүнийг дараахь байдлаар сайжруулж болох юм.

Ямар нэг бараа, үйлчилгээг худалдах, худалдан авах, хөлслөх, ямар нэг үйл хэрэг, санаа бодлыг дэмжүүлэх, зар сурталчилгаа явуулагчийн хүссэн өөр ямар нэг үр дүнг бий болгох зорилготой бөгөөд хариу төлбөртэйгээр зар сурталчилгаа явуулагчид нэвтрүүлгийн цаг, сонин сэтгүүлийн талбай гаргаж өгснөөр нийтэд хүргэж байгаа аливаа мэдээллийг зар сурталчилгаа гэнэ.

3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 8-д “мэдээллийн эх сурвалж” гэж мэдээлэл өгөгч, түүний нэр, хаяг, болон бусад мэдээлэл өгөгчийн хэн болохыг нь тогтооход шууд бусаар ашиглагдах мэдээллийг хэлнэ гэж тодорхойлсон нь хоёр өөр зүйлийг хооронд нь хольж байна. Мэдээллийн эх сурвалж болон уг эх сурвалж хэн болохыг танигдуулах мэдээлэл гэсэн хоёр зүйл байгааг зааглан авч үзэх нь зүйтэй.

Зөвлөмж:

- “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” болон “хэвлэл мэдээллийн байгууллага” гэсэн ойлголтыг зохих хэмжээнд нарийвчилж хэвлэмэл мэдээллийн хэрэгсэл болон радио, телевиз гэсэн ойлголтуудаар сольж, эдгээрийг хамтад нь хэвлэл мэдээллийн байгууллага гэдэг ойлголтоор авч үзэх.
- Хуулийн үйлчлэх хүрээг хэвлэл мэдээллийн байгууллагын онлайн хувилбар (эсвэл олон нийтийн хэрэгцээнд зориулсан тогтмол гардаг, редактор хийсэн онлайн материал)-аар хязгаарлах.
- “Хэвлэн нийтлэх” болон “нийтлэгдээгүй мэдээлэл” гэх ойлголтуудыг хуулиас хасах асуудлыг авч үзэх. Хэрэв тэдгээрийг хэвээр үлдээвэл нууц эх сурвалжийн тухай ойлголтыг хасах нь зүйтэй.
- 3-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн 3-т байгаа өөрийн зохицуулалтын тогтолцооны талаарх заалтыг хасах асуудлыг авч үзэх эсвэл уг заалтыг бүр их ойлгомжтой, яв цав болгох.
- Зар сурталчилгааны тухай ойлголтын тодорхойлолтыг өөрчлөн сайжруулж, дээр санал болгосон байдлаар тухайн ойлголтыг өөрийг нь өөрөөр нь тодорхойлсон алдааг залруулах.
- Мэдээллийн эх сурвалжийн тухай ойлголтыг уг эх сурвалжийг танигдуулах мэдээллийн тухай ойлголтоос зааглаж өгөх.